

ИСТОРИЯ

УДК 617.3(477)(092)Новаченко(045)

DOI: <http://dx.doi.org/10.15674/0030-598720172105-109>**Микола Петрович Новаченко — велике бачиться здалеку
(1898–1966 рр.)****М. О. Корж, С. Д. Шевченко**

ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України», Харків

The article briefly describes the scientific and pedagogical way of the great organizer, scientist, brilliant teacher, talented doctor, corresponding member of the Academy of Medical Sciences of the USSR, honored worker of science of Ukraine, doctor of medical sciences, professor Novachenko Nikolai Petrovich, the director of the Scientific research institute of orthopedics and traumatology named by M. I. Sytenko, head of the department of orthopedics and traumatology of the Ukrainian institute of postgraduate education, editor-in-chief of the journal «Orthopaedics, traumatology and prosthetics». Born in a peasant family, he was educated at the church and parish schools in Sumy region, the gymnasium of Kharkov, and entered the medical faculty of Kharkov university, after which, in 1922, he began working at the Ukrainian institute of orthopedics and traumatology (now the «Sytenko Institute of Spine and Joint Pathology»). Having passed the way of the resident, the head of the radiology room and the clinical department, the chief physician of the institute, became its director. He was engaged in clinical practice and scientific research (in 1936 he defended his Candidate, and in 1940 — his doctoral dissertation). After demobilization in 1943 N. P. Novachenko devoted himself to the restoration of the institution and the education of cadres. Clinical works of N. P. Novachenko considers the topical issues of all sections of our specialty. His name is associated with: restoration and development of orthopaedic and traumatological and prosthetic services, organization of strong points, injuries treatment, development of functional techniques for the treatment of traumatic injuries; development of new reconstructive and restorative interventions on large joints with bone defects, preservation and transplantation of tissues (bones, tendons, skin), creation of tissue bank, restoration of the journal «Orthopaedics, traumatology and prosthetics» after the war. Key words: Novachenko N. P., orthopaedist-traumatologist, scientific pedagogue, director, prof. M. I. Sitenko, journal «Orthopaedics, traumatology and prosthetics».

В статтє кратко описан научно-педагогический путь большого организатора, великого ученого, блестящего педагога, талантливого врача, члена-корреспондента АМН СССР, заслуженного деятеля науки Украины, доктора медицинских наук, профессора Новаченко Николая Петровича, директора Научно-исследовательского института ортопедии и травматологии им. проф. М. И. Ситенко, заведующего кафедрой ортопедии и травматологии Украинского института усовершенствования врачей, главного редактора журнала «Ортопедия, травматология и протезирование». Родился в семье крестьянина, получил образование в церковно-приходской и заводской школах на Сумщине, гимназии Харькова и поступил в Харьковский университет на медицинский факультет, по окончании которого в 1922 г. начал работу в Украинском институте ортопедии и травматологии (ныне ГУ «Институт им. проф. М. И. Ситенко НАМН»). Пройдя путь ординатора, заведующего рентгенологическим кабинетом и клиническим отделением, главного врача института, стал его директором. Занимался клинической практикой и научными исследованиями (в 1936 г. защитил кандидатскую, а в 1940 — докторскую диссертации). После демобилизации в 1943 г. Н. П. Новаченко посвятил себя восстановлению института и воспитанию кадров. Клинические работы Н. П. Новаченко рассматривают актуальные вопросы всех разделов нашей специальности. С его именем связаны: восстановление и развитие ортопедо-травматологической и протезной служб; организация опорных пунктов; борьба с травматизмом; развитие функциональных методик лечения травматических повреждений; разработка новых реконструктивно-восстановительных вмешательств на крупных суставах при больших дефектах костей; консервация и трансплантация тканей (костей, сухожилий, кожи); создание банка тканей; восстановление после войны журнала «Ортопедия, травматология и протезирование». Ключевые слова: Новаченко Н. П., ортопед-травматолог, ученый-педагог, директор, институт им. проф. М. И. Ситенко, журнал «Ортопедия, травматология и протезирование».

Ключові слова: Новаченко М. П., ортопед-травматолог, учений-педагог, директор, інститут ім. проф. М. І. Ситенка, журнал «Ортопедия, травматология и протезирование»

50 років тому пішов із життя великий організатор, видатний учений, блискучий педагог, талановитий лікар, член-кореспондент АМН СРСР, заслужений діяч науки України, доктор медичних наук, професор Новаченко М. П.

Микола Петрович Новаченко народився 17 грудня 1898 р. у селищі Бурині на Сумщині в сім'ї селянина. Початкову освіту він здобув у церковно-приходській, а потім у заводській школах. У 1917 р. Микола Петрович закінчив гімназію в Харкові і вступив до Харківського медичного інституту, закінчивши який у 1922 р., прийшов в Український Інститут ортопедії та травматології (нині ДУ «ІПХС ім. проф. М. І. Ситенка НАМН»). Був ординатором, завідувачем рентгенологічним кабінетом, відділенням, клінікою, головним лікарем інституту, директором. Різномісному його розвитку сприяла багатолітня робота з рентгенології, де удосконалювати навички Новаченку допомагав талановитий педагог професор

Штерман А. Ю., та протезування — під керівництвом видатного спеціаліста М. Г. Зеленіна.

У 1936 році М. П. Новаченку присуджено науковий ступінь кандидата медичних наук, а у 1940 він блискуче захистив дисертацію «Васкуляризація пересаженої кости» на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук.

У 1940 р. після смерті М. І. Ситенка, Микола Петрович був призначений завідувачем кафедри ортопедії та травматології Українського інституту вдосконалення лікарів, а в 1943 — директором Українського НДІ ортопедії і травматології ім. проф. М. І. Ситенка. На цих посадах він залишився до кінця свого життя.

Під час Другої світової війни М. П. Новаченко працював на різних ділянках фронту та тилу як провідний хірург евакошпиталей; головний хірург Карагандинської області, Приволзького, Харківського округів та займав низку інших відповідальних посад (рис. 1).

Після демобілізації у 1943 р. Микола Петрович зі всією притаманною йому енергією присвятив себе підбору та формуванню кадрів, відновленню зруйнованого окупантами Інституту та його дітища — науково-опорних пунктів в Україні, ортопедо-травматологічної мережі, налагодженню виробництва ортопедичної апаратури, інструментарію та всього устаткування спеціалізованих закладів (рис. 2).

Із метою забезпечення наукових досліджень сучасними методами були значно розширені лабораторії інституту, відкриті нові — електрофізіології, ізотопів, біохімії зі спектрографією, створено кістковий банк.

Уже в 1944 р. Микола Петрович організував першу наукову конференцію військових хірургів

Рис. 1. М. П. Новаченко за часів Другої світової війни

Рис. 2. М. П. Новаченко в операційній

у Харкові. Праці конференції були опубліковані в 1946 р. за його редакцією.

У 1944 році наказом НКЗ УРСР М. П. Новаченку було доручено організувати в Харкові перший в Україні науково-дослідний інститут протезування. Микола Петрович виконав це важке завдання і керував одночасно цим інститутом до 1945 року, коли його директором був призначений професор Котов А. П.

У 1946 році М. П. Новаченко у складі делегації знайомився з організацією відновлювального лікування воїнів Другої світової війни у Великобританії. Підсумком цього відрядження стало відкриття 10 науково-дослідних інститутів по всій території колишнього Радянського Союзу.

У 1964 р. М. П. Новаченко знов очолює протезну справу в Україні та розпочинає будівництво нових клінічного та лабораторного корпусів, яке закінчив його учень О. О. Корж.

Інститут під керівництвом Миколи Петровича став одним із провідних профільних науково-дослідних закладів у нашій державі.

Клінічні роботи М. П. Новаченка присвячені актуальним проблемам з усіх розділів нашої спеціальності та в кожен із них він вніс щось своє, нове. У них відобразилася оригінальність ідеї, глибина клінічного мислення, ерудиція вченого, широта та всебічність постановки завдання та комплексність дослідження. З ім'ям М. П. Новаченка пов'язані:

- відновлення і розвиток ортопедо-травматологічної та протезної служби, спеціалізованої допомоги населенню і військовим інвалідам у післявоєнному періоді, розбудова опорних пунктів;

- вивчення і розроблення нових форм боротьби з промисловим, сільськогосподарським, транспортним, спортивним та іншими видами травматизму;

- створена організація ортопедо-травматологічної допомоги на Лівобережній Україні, єдина методика, висока кваліфікація провідних кадрів, оснащення установ усіх ланок, чітка система зв'язків між ними, систематична боротьба, спрямована на зменшення травматизму — уся ця чітко налагоджена система отримала визнання та стала зразком для всього колишнього Радянського Союзу;

- розвиток показань і методик функціонального методу лікування травматичних ушкоджень опорно-рухової системи;

- обґрунтування і впровадження реконструктивно-відновних хірургічних методик лікування вродженого вивиху стегна в дітей, великих дефектів кісток і суглобів, ортопедичних наслідків

поліомієліту, туберкульозу, артропластики великих суглобів, протезування тощо;

- розвиток проблеми консервації і трансплантації тканин, кісткової пластики, дослідження васкуляризації кісткового трансплантата і джерел регенерації пересадженої кістки, створення банку кісток;

- експериментально-морфологічні роботи з клінічної ортопедії та травматології, вивчення біо-і патомеханічних особливостей опорно-рухової системи;

- відновлення видання журналу «Ортопедия, травматология и протезирование».

Не можна не згадати про проведену Н. П. Новаченком велику роботу з підготовки наукових кадрів: у 1951 р. в інститут прийнято 19 випускників медичних інститутів. Більшість із цих молодих співробітників сформувалися як фахівці ортопеди-травматологи та захистили докторські та кандидатські дисертації (О. П. Скоблін, О. О. Корж, В. Ф. Трубніков, Н. А. Єнгаличева, А. В. Зенченко, В. Я. Моськин, Г. М. Сокол, Р. Р. Талишинський, Б. В. Блінов, В. М. Гордієнко та ін.) (рис. 3).

Деяких співробітників інституту ортопедії та травматології було висунуто на керівну роботу в системі охорони здоров'я: чотири отримали призначення на посади замісників та директорів науково-дослідних інститутів України, сім — завідувачів кафедрами учбових інститутів.

Через 10 років М. П. Новаченко знову набрав в інститут, ординатуру та аспірантуру 16 молодих спеціалістів із правом працевлаштування, які продовжили традиції інституту.

Із 1925 року М. П. Новаченко почав свою педагогічну діяльність асистентом кафедри ортопедії та травматології Інституту удосконалення лікарів. У 1934 р. його було обрано доцентом

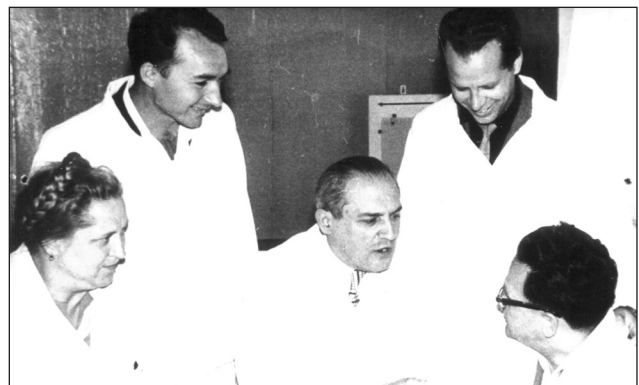

Рис. 3. М. П. Новаченко з учнями та колегами: О. Я. Гончаровою, О. П. Скобліним, В. П. Трубніковим, О. О. Коржом

Рис. 4. М. П. Новаченко (1 ряд, 3-й справа) зі співробітниками кафедри та курсантами (1962 р.)

кафедри, у 1940–1941 та 1943–1966 рр. він завідував нею.

М. П. Новаченко був прихильником усебічного формування спеціаліста ортопеда-травматолога широкого профілю з однаковим рівнем розуміння ортопедії, травматології, рентгенології, біомеханіки, кісткового туберкульозу, кісткової онкології, протезної справи тощо.

Важко визначити кількість лікарів, яким він прищепив любов до ортопедії. Сотні з них отримували спеціалізацію та підвищували кваліфікацію на кафедрі Українського інституту удосконалення лікарів. Багато з них мали можливість вчитися улюбленій справі, безпосередньо та кожного дня спілкуючись із великим педагогом, який виховав плеяду неординарних спеціалістів — своїх учнів, котрі потім керували інститутами, кафедрами, клініками, відділеннями в різних містах нашої країни. Офіційно М. П. Новаченко вважається консультантом 25 докторських та керівником 32 кандидатських дисертацій (рис. 4).

Серед харківських лікарів ходив жарт, що треба мати великий талант, щоб не написати, працюючи в Інституті ім. проф. М. І. Ситенка, дисертацію. Тему кандидатської дисертації пропонував як сам шеф, так і завідувачі відділеннями.

За ініціативою М. І. Ситенка в 1927 році в Харкові почав видаватися перший у колишньому СРСР журнал за нашою спеціальністю — «Ортопедия, травматология и протезирование», який швидко набув Всесоюзного значення. Незмінним редактором журналу протягом 16 років був М. І. Ситенко. Уже на організаційному етапі до активної роботи був залучений М. П. Новаченко — спочатку на посаді секретаря, потім відпові-

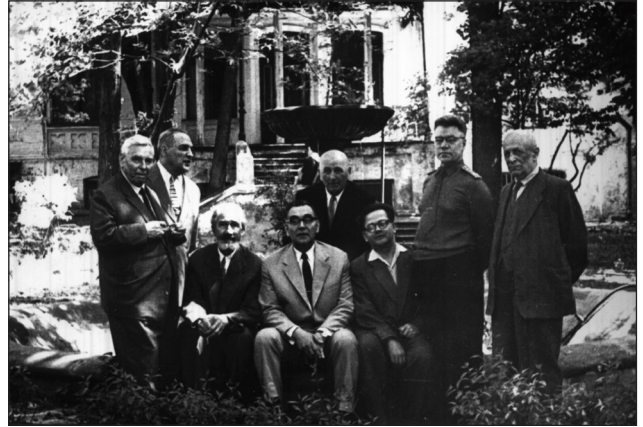

Рис. 5. Перед початком засідання редакційної колегії журналу «Ортопедия, травматология и протезирование», Київ, 1959 р. В. Д. Чаклін, М. П. Новаченко, Д. О. Новожилов, Ф. Р. Богданов, С. М. Шагаєв, О. О. Корж, І. Л. Крупко, О. Г. Слєцький (зліва направо)

дального секретаря. У 1940 р. Миколу Петровича призначено відповідальним редактором журналу. У період Вітчизняної війни журнал було закрито. Багато енергії було вкладено М. П. Новаченком у справу відновлення журналу, видавництво якого знову почалося у 1955 р. у Харкові. Наказом Міністерства охорони здоров'я колишнього СРСР відповідальним редактором призначено М. П. Новаченка (рис. 5).

Поряд із науковою, педагогічною та лікарською роботою він вів ще різноаспектну суспільну роботу: був головою ортопедичної комісії вченої медичної ради МОЗ УРСР, членом правління Всесоюзної спілки хірургів, головою Харківського медичного товариства та Республіканської спілки травматологів та ортопедів, заступником голови Всесоюзної спілки. У 1957 р. Миколу Петровича обрано членом-кореспондентом АМН СРСР. Протягом багатьох років він був депутатом Міськради, членом Харківського міського КППС, депутатом XVI та XVII з'їздів КП(б)У. У 1955 р. був обраний депутатом Верховної ради колишнього УРСР.

Микола Петрович був засновником, організатором та головою I Всесоюзного, III, IV, V Українських з'їздів травматологів-ортопедів, ініціатором та головним редактором багатотомного міжнародного керівництва з ортопедії та травматології.

Разом із М. П. Новаченком працювали видатні вчені та клініцисти, ортопеди-травматологи: В. Ф. Трубніков, О. О. Корж, Р. Р. Талишинський, Ю. Ю. Колонтай, А. Т. Ревенко, Є. А. Аль, А. Ю. Пащук, О. П. Скоблін, Д. А. Бухтіяров, В. Я. Моськін, Г. М. Сокол, М. С. Бондаренко, Б. В. Блінов, С. Д. Шевченко, Д. Д. Бітчук, Є. Я. Панков, В. М. Гордієнко, А. М. Белоус, Є. Ф. Лисицький,

Д. О. Яременко, В. Г. Ринденко, В. Ф. Прозоровський, М. І. Хвисюк, Г. Х. Грунтовський, Н. Н. Василевський, М. В. Андрусон, А. Я. Сухомлинов, Е. Я. Гончарова, О. І. Кравченко, А. Ф. Грабовой, Д. О. Олексюк, В. П. Пилипенко, Р. А. Надопта, П. Г. Дундук, Н. Л. Кузнецова, В. А. Гусакова, З. М. Мітелева, Н. В. Дєдх, О. П. Тімошенко, М. Л. Светлова та ін.

М. П. Новаченка можна сміливо назвати зіркою першої величини на небосхилі вітчизняної ортопедії та травматології. Він досягнув значних наукових та професійних висот, об'єднавши хист науковця і дар педагога. Наукова спадщина Миколи Петровича — окрема віха в розвитку ортопедії та травматології, зразок людяності, працелюбства, професіоналізму найвищого ґатунку.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2017

MIKOLAY PETROVICH NOVACHENKO — LARGE SEEN FROM A DISTANCE (1898–1966 YEARS)

M. O. Korzh, S. D. Shevchenko

Sytenko Institute of Spine and Joint Pathology, Kharkiv, Ukraine

✉ Mykola Korzh, MD, Prof. in Orthopaedics and Traumatology: mykola.korzh47@gmail.com

✉ Stanislav Shevchenko, MD, Prof. in Orthopaedics and Traumatology: redaczia_otp@ukr.net